ISSN 2654-2366

Archive

Archive Offprint

Open Access Scientific Journal

ISSN 2654-2366

Volume 16 – 2020 Offprint

Volume No: Archive Volume 16, 2020
Editor: K. Kalogeropoulos
Date: 8 May 2020

Cite as: Ιωαννίδου, Α. (2020). Ο ρόλος του διεθνούς δικαστηρίου της Χάγης στη διεθνή κοινότητα. *Archive,* 16, σσ. 46-54.

Ο ρόλος του διεθνούς δικαστηρίου της Χάγης στη διεθνή κοινότητα

Λέξεις-κλειδιά: *International Court of Justice in The Hague*, *locus standi*, *OHE*, *ratione materiae*, *ratione personae*, *ratione temporis*, *Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης*, *ρήτρα υποχρεωτικής δικαιοδοσίας*, *Υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου*

Άννα Ιωαννίδου, Πολιτικός Επιστήμων και Νομικός, ΜΔ Νομικής ΑΠΘ:

Abstract

The subject of this paper is the International Court of Justice in The Hague and its multidimensional role in resolving transnational disputes in the international community. In particular, it focuses on the process of appeal of a country before it and the conditions for its legalization. At the same time, emphasis is placed on the consent of the parties and the process of concluding the joint agreement. Finally, an attempt is made to assess the contribution of the International Court of Justice, as well as its effectiveness as a way of peaceful settlement of international disputes.

Το παρόν δοκίμιο έχει ως αντικείμενο μελέτης το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης και τον πολυδιάστατο ρόλο του ως προς την επίλυση των διακρατικών διαφορών στη διεθνή κοινότητα. Ειδικότερα, επικεντρώνεται στη διαδικασία προσφυγής μίας χώρας ενώπιον του και στις προϋποθέσεις νομιμοποίησής της. Παράλληλα, δίνεται έμφαση στη συγκατάθεση των διαδίκων κρατών και στη διαδικασία σύναψης του συνυποσχετικού. Τέλος, γίνεται μία απόπειρα αποτίμησης της συμβολής του Διεθνούς Δικαστηρίου, καθώς και της αποτελεσματικότητάς του ως τρόπου ειρηνικής επίλυσης των διεθνών διαφορών.

Ο πολυδιάστατος ρόλος του Διεθνούς Δικαστηρίου στη διεθνή κοινότητα

Το Διεθνές Δικαστήριο, ξεκινώντας την ιστορική διαδρομή του το 1945, έθεσε ως στόχο τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, τη διευθέτηση διεθνών διαφορών και την προώθηση των αρχών της διεθνούς νομιμότητας. Στο θεωρητικό τομέα η συμβολή του Διεθνούς Δικαστηρίου -δεδομένου του κύρους που διαθέτει η νομολογία του- είναι ουσιαστική ως προς την προαγωγή του Διεθνούς Δικαίου και την ανάπτυξη των αρχών του Δικαίου των Διεθνών Οργανισμών.

Κατά την ψυχροπολεμική, διπολική περίοδο, το έργο του ήταν δυσχερές, καθώς δεν απολάμβανε της εμπιστοσύνης όλης της διεθνούς κοινότητας ως ανεξάρτητο και αμερόληπτο παγκόσμιο δικαστήριο. Τα κράτη της Αφρικής και της Ασίας υποστήριζαν ότι το ισχύον και εφαρμοζόμενο από το Δικαστήριο Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο εμπνεόταν από τον ευρωπαϊκό πολιτισμό, ενώ τα κράτη του σοσιαλιστικού μπλοκ αντιμετώπιζαν το Διεθνές Δικαστήριο ως καπιταλιστικό προϊόν και θεωρούσαν τις εναντίον τους προσφυγές ως μέσο άσκησης πολιτικής πίεσης. Αρκετές φορές, ακόμη, το Διεθνές Δικαστήριο έπρεπε να αντιπαρατεθεί με τα εθνικά συμφέροντα, τα οποία επέβαλαν συχνά την αποχή από την αναγνώριση της υποχρεωτικής δικαιοδοσίας και οδηγούσαν σε μορφές πολιτικής συναίνεσης.

Κατά τη μακρά πορεία του το Διεθνές Δικαστήριο αντιμετώπισε κρίσιμα ζητήματα της διεθνούς έννομης τάξης, όπως η θεσμική λειτουργία της διεθνούς οργάνωσης, η κυριαρχία και οι

αρμοδιότητες των κρατών, οι θαλάσσιες ζώνες, η διεθνής ευθύνη και η χρήση βίας. Κατά τη δεκαετία του ΄70 και κυρίως μετά το 1974, το Διεθνές Δικαστήριο βρέθηκε στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της Ελλάδας. Μετά την εκδήλωση των τουρκικών διεκδικήσεων στον χώρο του Αιγαίου και την Κύπρο, η ελληνική εξωτερική πολιτική προέβαλε ως κύρια σημεία αναφοράς τον σεβασμό των κανόνων και αρχών του διεθνούς δικαίου, την ειρηνική επίλυση των διεθνών διαφορών και ανήγαγε το Διεθνές δικαστήριο σε όργανο της δικαιοδοτικής επίλυσης του χρόνιου προβλήματος της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου. Μάλιστα το 1994 το ελληνικό κράτος προχώρησε στην αναγνώριση της υποχρεωτικής δικαιοδοσίας του Διεθνούς Δικαστηρίου, υλοποιώντας στην πράξη τις διακηρύξεις της για προσήλωση στις αρχές της διεθνούς νομιμότητας και υπογραμμίζοντας ταυτόχρονα την σημασία της δικαιοδοτικής οδού της Χάγης για την επίλυση διεθνών νομικών διαφορών.

Σήμερα το Διεθνές Δικαστήριο καλείται να επιτελέσει το δικαιοδοτικό του έργο σε ένα πολύπλοκο, ρευστό και ανασφαλές μεταδιπολικό περιβάλλον, όπου επικαιροποιείται ο πόλεμος ως εργαλείο χάραξης της πολιτικής, το δίκαιο του ισχυροτέρου τείνει να υπερισχύσει των αρχών του διεθνούς δικαίου και τα κράτη συχνά με το πρόσχημα της ιδεολογίας της ασφάλειας και μίας ενδεχόμενης τρομοκρατικής απειλής επιλέγουν τη χρήση βίας και την απαξίωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η νομιμοποίηση στο Διεθνές Δικαστήριο: Φορείς του δικαιώματος παράστασης (*locus standi*)

Το Διεθνές Δικαστήριο, όπως ορίζει το άρθρο 33 § 1 ΧαρτΗΕ, εντάσσεται ως νομική μέθοδος στο σύστημα ειρηνικής δικαιοδοτικής επίλυσης των διεθνών διενέξεων του ΟΗΕ και έχει ως αποστολή να αποφαίνεται επί νομικών διαφορών που του υποβάλλουν τα κράτη, τηρώντας και ερμηνεύοντας τους κανόνες του διεθνούς δικαίου. Ως εφαρμοστέο δίκαιο από το Διεθνές Δικαστήριο ορίζονται, βάσει του άρθρου 38 §1 ΚατΔΔ, οι διεθνείς συμβάσεις και συνθήκες, το διεθνές εθιμικό δίκαιο, οι γενικές αρχές του διεθνούς δικαίου και επικουρικά δικαστικές αποφάσεις και διδασκαλίες των πλέον έγκριτων δημοσιολόγων των διαφόρων κρατών.

Σύμφωνα με το άρθρο 93 ΧαρτΗΕ, τα κράτη-μέλη του ΟΗΕ είναι αυτοδικαίως συμβαλλόμενα μέρη στο ΚατΔΔ, ενώ κράτη-μη μέλη του ΟΗΕ μπορούν κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, που τίθενται από την Γενική Συνέλευση, ύστερα από σύσταση του Συμβουλίου Ασφαλείας να γίνουν συμβαλλόμενα μέρη στο ΚατΔΔ. Η δικαιοδοσία του Διεθνούς Δικαστηρίου για μία συγκεκριμένη διαφορά μπορεί γίνει αποδεκτή ακόμη και από κράτος μη συμβαλλόμενο μέρος στο ΚατΔΔ.

Σε αντίθεση με άλλα διεθνή δικαστήρια, όπως το Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στα οποία προσφεύγουν και άτομα ή μη κυβερνητικές οργανώσεις, το άρθρο 34 § 1 ΚατΔΔ ορίζει ότι μόνο τα κράτη μπορούν να είναι διάδικοι σε υποθέσεις ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου. Οι κατ’ αντιδικίαν δικαζόμενες υποθέσεις είναι, καταρχήν, διμερείς και αποσκοπούν στην διάγνωση των δικαιωμάτων των διαδίκων κρατών.

Τα ιδιωτικά συμφέροντα ενός φυσικού ή νομικού προσώπου, το οποίο υπέστη βλάβη από ένα άλλο κράτος δεν μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο διαφοράς ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου, παρά μόνο όταν ένα κράτος κρίνει σκόπιμη την άσκηση διπλωματικής προστασίας υπέρ υπηκόου της, οπότε η αναφυόμενη διένεξη αποκτά διαπολιτειακό χαρακτήρα. Η άσκηση διπλωματικής προστασίας θεμελιώνεται στην πεποίθηση ότι το κράτος ως κύριος φορέας διεθνών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων έχει δικαίωμα να εξασφαλίσει τον σεβασμό του διεθνούς δικαίου στο πρόσωπο των πολιτών του. Στην περίπτωση διπλωματικής

προστασίας η ύπαρξη εννόμου συμφέροντος προκύπτει από τον δεσμό της ιθαγένειας που συνδέει το προσφεύγον κράτος με τον θιγόμενο πολίτη. Ωστόσο, ο θιγόμενος πολίτης θα πρέπει να έχει προηγουμένως εξαντλήσει τα εσωτερικά ένδικα μέσα του κράτους που τον έβλαψε. Αν και οι ιδιώτες δεν έχουν *locus standi* ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου, μπορεί να εξεταστούν ως μάρτυρες.

Οι διεθνείς οργανισμοί, σύμφωνα με το άρθρο 34 § 2 ΚατΔΔ, επιτρέπεται μόνο να παρουσιάσουν πληροφορίες στο Δικαστήριο σε κατ' αντιδικία υποθέσεις με ειδικό αντικείμενο, όπως η ερμηνεία ιδρυτικής τους πράξης. Η θεωρία του Διεθνούς Δικαίου έχει προτείνει την τροποποίηση του ΚατΔΔ, ώστε οι διεθνείς οργανισμοί να έχουν δικαίωμα παράστασης ως διάδικοι σε κατ΄ αντιδικία υποθέσεις. Ενώ η δικαστική οδός είναι ανοιχτή μόνο στα κράτη, οι διεθνείς οργανώσεις κατά κάποιον τρόπο μπορούν να «παρίστανται» ενώπιον του Δικαστηρίου μέσω της συμβουλευτικής αρμοδιότητας του Διεθνούς Δικαστηρίου να παρέχει γνωμοδοτήσεις σε νομικά ζητήματα κατόπιν αίτησης του Συμβουλίου Ασφαλείας, της Γενικής Συνέλευσης και των εξουσιοδοτημένων από αυτήν ειδικευμένων οργανώσεων (άρθρο 65 § 1 ΚατΔΔ). Πρέπει όμως να σημειωθεί ότι οι γνωμοδοτήσεις του Διεθνούς Δικαστηρίου δεν έχουν νομικό κύρος δικαστικών αποφάσεων και συχνά δεν παράγουν πρακτικά αποτελέσματα.

Η συγκατάθεση των διαδίκων κρατών ως *conditio* για την άσκηση της δικαιοδοτικής λειτουργίας του Διεθνούς Δικαστηρίου

Η θεμελιώδης αρχή της κυριαρχίας των κρατών που διέπει το Διεθνές δίκαιο έχει ως αποτέλεσμα την εξής παραδοχή : Για να έχει δικαιοδοσία το Διεθνές Δικαστήριο σε μία συγκεκριμένη διεθνή διαφορά, απαιτείται η συγκατάθεση των εμπλεκόμενων σε μία διεθνή διένεξη κρατών. Η βασική αυτή αρχή διακηρύχθηκε επανειλημμένα από το Δικαστήριο ήδη από τα πρώτα χρόνια της λειτουργίας του τόσο στην υπόθεση του Στενού της Κέρκυρας (Ηνωμένο Βασίλειο/Αλβανία, 1949) όσο και στην υπόθεση της Angloiranian Oil Company (Ηνωμένο Βασίλειο/Ιράν, 1952). Επομένως, δωσιδικία του Διεθνούς Δικαστηρίου δημιουργείται μόνο στην περίπτωση, κατά την οποία το ενδιαφερόμενο κράτος, προβαίνοντας σε μία νομική πράξη, δηλώνει την έγκριση ή τη συναίνεση του.

Ο κανόνας, ο οποίος απαγορεύει την παραπομπή ενός κράτους ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου χωρίς την συγκατάθεσή του, συνεπάγεται την υποχρέωση του οργάνου να εξετάσει κατά πόσο υπάρχει αρμοδιότητά του να επιληφθεί μίας διένεξης. Δεδομένου ότι το ίδιο το ΚατΔΔ (άρθρο 36 § 6) χορηγεί στο Δικαστήριο την εξουσία να αποφασίζει περί της έκτασης της αρμοδιότητάς του και του αντικειμένου της δίκης, συχνά στην πράξη ανακύπτουν και προβάλλονται προδικαστικές ενστάσεις π.χ. ως προς την έλλειψη αποδοχής της δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου εκ μέρους του διαδίκου ή ως προς την ανυπαρξία νομικής διαφοράς.

Η αρμοδιότητα του Δικαστηρίου, καθώς και η αντιμετώπιση των προδικαστικών ενστάσεων μπορούν να εξεταστούν είτε σε ξεχωριστό στάδιο της διαδικασίας είτε, όπως ορίζει το άρθρο 79 § 8 ΚανονΔΔ, στο στάδιο εξέτασης της ουσίας της υπόθεσης. Τα διάδικα κράτη, για να αντιμετωπίσουν μία πιθανή προβολή προδικαστικών ενστάσεων, υιοθετούν συνήθως την πρακτική να επιλέγουν πολλές βάσεις αρμοδιότητας του Διεθνούς Δικαστηρίου.

Οι αποφάσεις του Δικαστηρίου είναι οριστικές, ανέκκλητες και έχουν υποχρεωτική ισχύ μόνο για τα διάδικα κράτη, δημιουργώντας δεδικασμένο inter se. Αν και η εκτελεστικότητα των αποφάσεων αποτελεί καταρχήν συνάρτηση της πολιτικής βούλησης του κράτους, σύμφωνα με την ρύθμιση του άρθρου 94 § 2 ΧαρτΗΕ ένα κράτος - στην περίπτωση που το άλλο διάδικο

κράτος δεν εκπληρώνει τις υποχρεώσεις του - μπορεί να προσφύγει ενώπιον του Συμβουλίου Ασφαλείας, προκειμένου να επιτύχει την εκτέλεση μίας απόφασης μέσω ενός θεσπιζόμενου κυρωτικού μηχανισμού, ο οποίος προβλέπει ακόμη και τη χρήση βίας.

Όπως προκύπτει από το ΚατΔΔ, τη διεθνή πρακτική και την νομολογία του Διεθνούς Δικαστηρίου, η συναίνεση των διαδίκων κρατών για τη δικαστική διευθέτηση των διεθνών διαφορών τους μπορεί να εκδηλωθεί είτε με τη μορφή συνομολόγησης συνυποσχετικού (ειδικής σύμβασης) είτε με την εισαγωγή ρήτρας δικαιοδοτικής επίλυσης σε διεθνή πολυμερή ή διμερή συνθήκη (άρθρο 36 § 1 ΚατΔΔ) ή με προηγούμενη δήλωση αποδοχής υποχρεωτικής δικαιοδοσίας (άρθρο 36 § 2 ΚατΔΔ). Παρατηρούμε ότι η συγκατάθεση των διαδίκων κρατών μπορεί να αφορά σε συγκεκριμένη υπόθεση ή μία ολόκληρη κατηγορία διαφορών και να δηλώθηκε πριν από τη γέννηση της επίδικης διαφοράς ή μετά από αυτήν.

Η υπό των μερών υποβολή μίας διεθνούς διαφοράς στο Διεθνές Δικαστήριο ενέχει κατά κανόνα συμβατικό στοιχείο, δηλαδή εκφράζει τη σύμπτωση της βούλησης δύο ή περισσότερων κρατών ως προς στην ανάθεση της επίλυσης μίας παρούσης ή μελλοντικής διαφοράς. Η υπαγωγή της διεθνούς διαφοράς ενώπιον του Δικαστηρίου είναι σύμβαση μόνο μεταξύ των μερών και όχι μεταξύ των μερών και του Δικαστηρίου. Επομένως, λειτουργεί για το Δικαστήριο ως *conditio*, που το νομιμοποιεί για την άσκηση της δικαιοδοτικής εξουσίας του.

Ειδικότερα, η υπαγωγή μίας υπόθεσης στο Διεθνές Δικαστήριο σύμφωνα με το άρθρο 40 § 1 ΚατΔΔ μπορεί να πραγματοποιηθεί με δύο είδη εισαγωγικών εγγράφων:

α) με κοινοποίηση του συνυποσχετικού που έχουν συνάψει τα ενδιαφερόμενα κράτη και

β) με γραπτή αίτηση του ενδιαφερόμενου κράτους, η οποία απευθύνεται στο Γραμματέα του Διεθνούς Δικαστηρίου, δηλαδή με μονομερή προσφυγή, όταν το άλλο μέρος έχει προηγουμένως αποδεχθεί την δικαιοδοσία του Δικαστηρίου με την δήλωση του άρθρου 36 § 2 ΚατΔΔ ή με διεθνή συνθήκη (διμερή ή πολυμερή) , στην οποία έχει ενσωματωθεί σχετική δικαιοδοτική ρήτρα.

Η διαδικασία σύναψης του συνυποσχετικού και η λειτουργία του ως μέσου υπαγωγής μίας έννομης διεθνούς διαφοράς στο Διεθνές Δικαστήριο

Όταν δύο κράτη συμφωνούν να υποβάλλουν μία συγκεκριμένη διένεξή τους στο Διεθνές Δικαστήριο, συντάσσουν ένα συνυποσχετικό , το οποίο αποτελεί μία ειδική συμβατική αποδοχή της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου. Η σύναψη του συνυποσχετικού πραγματοποιείται στις περιπτώσεις, όπου λείπει η όξυνση στις σχέσεις των κρατών, μεταξύ των οποίων έχει ανακύψει μία νομική διαφορά. Πριν από την σύνταξη του συνυποσχετικού προηγείται η διεξαγωγή διαπραγματεύσεων, κατά την διάρκεια των οποίων τα ενδιαφερόμενα κράτη ορίζουν το αντικείμενο της δίκης και συμφωνούν ως προς την διατύπωση των αιτημάτων που θα απευθύνουν στο Διεθνές Δικαστήριο.

Ένα συνυποσχετικό οπωσδήποτε περιέχει τα εξής στοιχεία στο κείμενό του:

1) προσδιορίζει τον κανόνα του διεθνούς Δικαίου, ο οποίος διέπει την μεταξύ των μερών διεθνή διαφορά,

2) αναλύει τις θέσεις, τις ερμηνευτικές προσεγγίσεις και την εν γένει νομική επιχειρηματολογία του κάθε κράτους ως προς την επίδικη διαφορά και

3) περιλαμβάνει με σαφήνεια τα αιτήματα, τα οποία τα διάδικα κράτη απευθύνουν προς το Διεθνές Δικαστήριο.

Η σύναψη του συνυποσχετικού συνοδεύεται από την δήλωση των κρατών ότι θα εκτελέσουν την απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου. Τα κράτη, περιορίζοντας την κυριαρχική τους βούληση, προβαίνουν σε μία a priori αυτοδέσμευση, σύμφωνα με την οποία αναλαμβάνουν την υποχρέωση να συμμορφωθούν με την λύση που θα δώσει το διεθνές δικαιοδοτικό όργανο.

Η συνομολόγηση του συνυποσχετικού δεν αποκλείει την περίπτωση να ανακύψουν μεταγενέστερες ερμηνευτικές αποκλίσεις, όπως στην υπόθεση Υφαλοκρηπίδα (Τυνησία/Λιβύη, 1982) ή διαφωνίες αντίληψης σχετικά με την ισχύ και το εύρος της συμφωνίας, όπως συνέβη στην περίπτωση Δικαιοδοσία αλιείας (Ηνωμένο Βασίλειο/Ισλανδία, 1973) και Δικαιοδοσία αλιείας (ΟΔ Γερμανία/Ισλανδία, 1973).

Το συνυποσχετικό καταρτίζεται εγγράφως ως κοινή διεθνής σύμβαση, η οποία πρέπει να πρωτοκολληθεί στη Γραμματεία του ΟΗΕ, όπως ορίζει το άρθρο 102 § 1 ΧαρτΗΕ. Το κείμενο του συνυποσχετικού δε θα πρέπει σε καμία περίπτωση να έρχεται σε αντίθεση με τις διατάξεις του ΚατΔΔ και τις θεμελιώδεις αρχές του διεθνούς δικονομικού δικαίου. Αρμόδιο για την άσκηση του σχετικού ελέγχου είναι μόνο το Διεθνές Δικαστήριο. Κατά τη διάρκεια της δίκης το συνυποσχετικό μπορεί να υπόκειται σε τροποποιήσεις εκ μέρους των μερών, οι οποίες επηρεάζουν τη δίκη αναλόγως. Ωστόσο, δεν μπορεί ο αντιπρόσωπος του διαδίκου να τροποποιεί με απλή δήλωσή του το περιεχόμενο του συνυποσχετικού, αν και ο ίδιος όσον αφορά στη δίκη έχει την ικανότητα να δεσμεύει το κράτος που εκπροσωπεί.

Η πράξη του συνυποσχετικού πρέπει να πληροί ορισμένες τυπικές προδιαγραφές. Για παράδειγμα, στην υπόθεση της Υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου (1978) το Διεθνές Δικαστήριο έκρινε ότι το κοινό ανακοινωθέν της 31ης Μαΐου 1975 εκ μέρους των Κ. Καραμανλή και S. Demirel δεν αποτελούσε συνυποσχετικό, ούτε άλλου είδους διεθνή συμφωνία, με την οποία τα μέρη δεσμεύονταν να υποβάλουν τη διαφορά για την υφαλοκρηπίδα στο Διεθνές Δικαστήριο και συνεπώς δεν προσέδιδε σε αυτό αρμοδιότητα.

Η συμφωνία δύο ή περισσοτέρων κρατών με την μορφή του συνυποσχετικού για *ad hoc* υποβολή συγκεκριμένης υπόθεσης προς εκδίκαση στο Διεθνές Δικαστήριο κατά κανόνα αναφέρεται σε διαφορά, η οποία ήδη έχει γεννηθεί. Εντούτοις, δεν αποκλείεται να συμφωνηθεί εκ των προτέρων μεταξύ ορισμένων κρατών με ειδική σύμβαση ότι εάν και εφόσον προκύψει στο μέλλον μεταξύ τους μία ορισμένη διαφορά, αυτή θα αχθεί ενώπιον του Δικαστηρίου.

Επιπροσθέτως, στη νομολογία του Διεθνούς Δικαστηρίου συναντάται και η περίπτωση της υποβολής μίας διαφοράς μέσω συνυποσχετικού, ενώ τα διάδικα κράτη είχαν ήδη αποδεχτεί τη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου. Η πρακτική αυτή σχετίζεται με τη βούληση των μερών να προσδιορίσουν επακριβώς αφενός ορισμένα στοιχεία της διαδικασίας και αφετέρου τα ζητήματα που θα υποβάλλουν στο Δικαστήριο.

Τα διάδικα κράτη, αναγνωρίζοντας μέσω του συνυποσχετικού δικαιοδοσία στο Διεθνές Δικαστήριο προς επίλυση συγκεκριμένης διένεξης, μπορούν σε έκτακτες περιπτώσεις να ζητήσουν από το δικαστήριο να αποφανθεί «κατά το ορθόν και το ίσον» (*ex aequo et bono*) σύμφωνα με το άρθρο 38 § 2 ΚατΔΔ. Ωστόσο, οι διάδικοι ουδέποτε έως σήμερα παρείχαν τέτοιου είδους εξουσιοδότηση, διότι στην περίπτωση αυτή θα αναγνώριζαν στο διεθνή δικαστή τη δυνατότητα να αποφανθεί *ex aequo et bono* για το επίδικο αντικείμενο, απολαμβάνοντας πλήρη ελευθερία κινήσεων.

Στην περίπτωση εισαγωγής της δίκης με τη διαδικασία του συνυποσχετικού, οι διάδικοι δεν διακρίνονται σε ενάγον κράτος και εναγόμενο κράτος, αλλά έχουν την ίδια δικονομική θέση απέναντι στο διεθνή δικαστή, διότι και οι δύο αιτούν την παροχή έννομης προστασίας. Η υποβολή μίας διαφοράς με κοινή συμφωνία των ενδιαφερομένων κρατών σηματοδοτεί καταρχήν την αμοιβαία αναγνώριση της *a priori* ύπαρξης δικονομικού συμφέροντος για την έκδοση δεσμευτικής απόφασης.

Το Δικαστήριο μπορεί, θεωρητικά, να μην αποφανθεί ακόμη και στην περίπτωση, κατά την οποία η υπόθεση έχει υποβληθεί με συνυποσχετικό, αν κρίνει ότι τα διάδικα κράτη δεν έχουν επαρκές έννομο συμφέρον και θεωρήσει το επιχείρημα αυτό ικανό να αιτιολογήσει την άρνησή του να εκδώσει την αιτούμενη απόφαση. Ειδικότερα, το Δικαστήριο θα πρέπει να εξετάσει *ex officio* το ζήτημα και να καλέσει τα μέρη να αποδείξουν την ύπαρξη δικονομικού συμφέροντος. Αν κρίνει ότι δεν είναι αυτό επαρκές, διότι δεν παρουσιάζει τα αναγκαία χαρακτηριστικά του ενεστώτος και συγκεκριμένου, άμεσου και προσωπικού εννόμου συμφέροντος, τότε θα πρέπει να μην αποφανθεί και να απορρίψει την προσφυγή, για να μη θέσει σε κίνδυνο την ακεραιότητα της δικαστικής του λειτουργίας.

Προς επίρρωση της παραπάνω σκέψης αναφέρεται το νομολογιακό παράδειγμα της υπόθεσης Haya de la Torre (Κολομβία/Περού, 1951), η οποία συνδεόταν με ένα πολιτικό συμφέρον και όχι έννομο, το οποίο προϋποτίθεται για την άσκηση της δικαιοδοτικής λειτουργίας του Δικαστηρίου. Στην υπόθεση αυτή η Κολομβία και το Περού κάλεσαν το Δικαστήριο να τους υποδείξει τον τρόπο άρσης του πολιτικού ασύλου που είχε παράνομα χορηγηθεί στο έδαφος του Περού από την Κολομβία στον περουβιανής ιθαγένειας πολίτη Haya de la Torre. Το δικαστήριο έκρινε ότι ήταν αναρμόδιο να υποδείξει τον τρόπο άρσης του ασύλου, διότι στην αντίθετη περίπτωση η απόφασή του δε θα στηριζόταν σε νομικές θεωρήσεις, αλλά μόνο σε εκτιμήσεις πρακτικής φύσης και πολιτικής σκοπιμότητας, οι οποίες δεν εμπίπτουν στη δικαστική λειτουργία.

Η μονομερής προσφυγή ενός κράτους ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου

α) με προηγούμενη δήλωση αποδοχής υποχρεωτικής δικαιοδοσίας (άρθρο 36 § 2 ΚατΔΔ) και

β) με εισαγωγή ρήτρας δικαιοδοτικής επίλυσης σε διεθνή πολυμερή ή διμερή συνθήκη (άρθρο 36 § 1 ΚατΔΔ).

Η υπαγωγή μίας υπόθεσης στο Διεθνές Δικαστήριο με μονομερή αίτηση προϋποθέτει ότι τα κράτη έχουν αποδεχθεί εκ των προτέρων τη δικαιοδοσία του για μία κατηγορία διαφορών, δηλαδή σε χρονική στιγμή που προηγείται της υποβολής της υπόθεσης, είτε με δήλωση του άρθρου 36 § 2 ΚατΔΔ είτε με σύναψη διμερούς ή πολυμερούς συνθήκης, στην οποία ενσωματώνεται σχετική δικαιοδοτική ρήτρα.

Σύμφωνα με τη ρύθμιση του άρθρου 36 § 2 ΚατΔΔ, τα κράτη μπορούν οποτεδήποτε να αποδεχθούν *ipso facto*, χωρίς άλλη ειδική συμφωνία, τη δικαιοδοσία του Διεθνούς Δικαστηρίου έναντι οποιουδήποτε άλλους κράτους, το οποίο έχει αποδεχθεί ή θα αποδεχθεί τη ίδια δικαιοδοσία. Η δικαιοδοσία του Διεθνούς Δικαστηρίου που αναγνωρίζεται μέσω της αποδοχής της προαιρετικής ρήτρας εκτείνεται σε όλες της νομικής φύσης διαφορές που αφορούν:

α) στην ερμηνεία μίας συνθήκης,

β) σε κάθε ζήτημα διεθνούς δικαίου,

γ) στην ύπαρξη γεγονότος, το οποίο αν βεβαιωνόταν θα αποτελούσε παραβίαση διεθνούς υποχρέωσης και

δ) στη φύση ή την έκταση της οφειλόμενης επανόρθωσης για την παραβίαση διεθνούς υποχρέωσης.

Οι δηλώσεις αποδοχής υποχρεωτικής δικαιοδοσίας του Διεθνούς Δικαστηρίου κατατίθενται στον Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ, ο οποίος διαβιβάζει στην συνέχεια αντίγραφά τους στα κράτη, που είναι συμβαλλόμενα μέρη στο ΚατΔΔ (άρθρο 36 § 4). Η έναρξη ισχύος μίας δήλωσης συμπίπτει καταρχήν με την ημερομηνία κατάθεσής της, εκτός αν δηλωθεί κάτι άλλο. Κατά την νομολογία του Δικαστηρίου , δεν είναι αναγκαίο να έχει παρέλθει κάποιο χρονικό διάστημα μεταξύ της κατάθεσης της δήλωσης και της άσκησης της προσφυγής.

Οι δύο μονομερείς διακηρύξεις των διαδίκων κρατών κατά την έκταση που συμπίπτουν παράγουν ένα συναινετικό δεσμό, ο οποίος προσδίδει αρμοδιότητα στο Δικαστήριο για την εκδίκαση της υπόθεση τους. Το βασικό χαρακτηριστικό των δηλώσεων του άρθρου 36 § 2 ΚατΔΔ είναι ότι πρόκειται για μονομερείς δικαιοπραξίες που έχουν το πλεονέκτημα να μην εξαρτώνται από τη βούληση και τη συμφωνία άλλων κρατών. Ταυτόχρονα, όμως, παρουσιάζουν το μειονέκτημα ότι η αποτελεσματικότητά τους εξαρτάται από τον αριθμό των κρατών που έχουν προβεί σε ανάλογες δηλώσεις και επιπλέον σε αρκετές περιπτώσεις στην ίδια τη δήλωση υπάρχει και περιορισμός ή επιφύλαξη σχετικά με την υπαγωγή ορισμένων κατηγοριών διαφορών.

Για την ερμηνεία των όρων μίας μονομερούς δήλωσης είναι απαραίτητο να λαμβάνεται υπόψη η αρχή της αμοιβαιότητας ανεξάρτητα από το εάν αναγράφεται ρητά στη δήλωση ή όχι, διότι αυτή αποτελεί για το Διεθνές Δικαστήριο απόρροια της αρχής της δικονομικής ισότητας των διαδίκων. Αν μία χώρα έχει διατυπώσει επιφύλαξη στη δήλωσή της δεν μπορεί να εναχθεί ενώπιον του Δικαστηρίου για διαφορά που εμπίπτει στον τομέα της επιφύλαξης και αντίστοιχα δεν μπορεί να ενάγει άλλο κράτος για μία διαφορά, την οποία η ίδια έχει αποκλείσει από το πεδίο δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου.

Μέσω των επιφυλάξεων, δηλαδή των όρων, εξαιρέσεων ή περιορισμών, που συνοδεύουν αρκετές φορές το κείμενο των δηλώσεων, ένα κράτος έχει τη δυνατότητα να περιορίζει το περιεχόμενο της δέσμευσής του, αποκλείοντας ορισμένες διαφορές από το πεδίο δικαιοδοσίας του Δικαστηρίου. Οι επιφυλάξεις μπορούν να έχουν το χαρακτήρα *ratione temporis*, όπως στις περιπτώσεις κατά τις οποίες 1) τα κράτη επιφυλάσσονται του δικαιώματος να κοινοποιήσουν ανά πάσα στιγμή την ανάκληση της δήλωσης αποδοχής της δικαιοδοσίας του Διεθνούς Δικαστηρίου με προειδοποίηση ή όχι και 2) τα κράτη δεσμεύονται μόνο για τις μελλοντικές διαφορές και όχι για τις διαφορές που γεννήθηκαν προγενέστερα της δήλωσής τους, οι οποίες δεν μπορούν να εξεταστούν από το Διεθνές Δικαστήριο. Μία συνήθης επιφύλαξη *ratione materiae* γενικού χαρακτήρα είναι αυτή της εσωτερικής αρμοδιότητας , η οποία αφορά στις διαφορές που σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο εμπίπτουν στην εθνική εσωτερική αρμοδιότητα του κράτους. Η επιφύλαξη αυτή αντιστοιχεί στο άρθρο 2 § 7 του ΧαρτΗΕ, το οποίο δεν επιτρέπει στον ΟΗΕ να επεμβαίνει στις υποθέσεις που άπτονται της εθνικής αρμοδιότητας ενός κράτος.

Ως προς τις επιφυλάξεις *ratione materiae* ειδικού χαρακτήρα παρατηρούμε ότι αυτές σχετίζονται με διαφορές επί συγκεκριμένων θεμάτων, όπως η εθνική ασφάλεια και η άμυνα, το εδαφικό καθεστώς, η κατάσταση πολέμου και οι διενέξεις που δημιουργήθηκαν κατά τη διάρκεια ή λόγω πολεμικών εχθροπραξιών. Επιπλέον, οι επιφυλάξεις αυτές αναφέρονται σε διαφορές, για τις οποίες προβλέπεται ένας άλλος τρόπος ειρηνικού διακανονισμού. Αυτό το

είδος επιφυλάξεων παραπέμπει στο άρθρο 95 του ΧαρτΗΕ, το οποίο προβλέπει ότι τα μέλη του ΟΗΕ μπορούν να εμπιστεύονται –με βάση προϋφιστάμενες ή μελλοντικές συμφωνίες- την επίλυση των διαφορών τους σε άλλα δικαστήρια εκτός από το Διεθνές Δικαστήριο. Τέλος, δεν αποκλείεται και η ένταξη στη δήλωση του άρθρου 36 § 2 ΚανΔΔ επιφυλάξεων *ratione personae*. Στην περίπτωση αυτή, τα κράτη μπορούν να αποκλείσουν της δικαιοδοσίας του Διεθνούς Δικαστηρίου ενδεχόμενες διαφορές τους με ορισμένες κατηγορίες κρατών, όπως αυτά που δεν είναι μέλη του ΟΗΕ ή με αυτά που δε διατηρούν διπλωματικές σχέσεις.

Ως προς την υπαγωγή μίας νομικής διαφοράς στο Διεθνές Δικαστήριο βάσει δικαιοδοτικής ρήτρας που έχει ενσωματωθεί σε διμερή ή πολυμερή διεθνή συνθήκη (άρθρο 36 § 1 ΚατΔΔ) επισημαίνουμε τα εξής : Στο *corpus* των συνθηκών συνήθως περιλαμβάνονται ρήτρες, οι οποίες ουσιαστικά αναγνωρίζουν στο Διεθνές Δικαστήριο την εξουσία να εξετάσει κατόπιν παραπομπής διαφορές σχετικά με την ερμηνεία ή την εφαρμογή των ρυθμιζομένων από την συνθήκη θεμάτων. Μία τέτοια εφαρμογή έγινε το 1980 στην υπόθεση Αμερικάνικο Διπλωματικό και Προξενικό Προσωπικό στην Τεχεράνη (ΗΠΑ/Ιράν) με βάση σχετικά άρθρα των πολυμερών συμβάσεων της Βιέννης του 1961 και 1963 για τις διπλωματικές και προξενικές σχέσεις αντίστοιχα.

Η διαιτητική ρήτρα δικαιοδοσίας του Διεθνούς Δικαστηρίου περιέχεται συνήθως σε συμβάσεις κωδικοποιητικού χαρακτήρα και εντάσσεται σε χωριστό πρωτόκολλο, ώστε να υπάρχει η διαφοροποίηση μεταξύ της υποχρέωσης καλόπιστης εκτέλεσης του περιεχομένου της σύμβασης και της δυνατότητας επιλογής διαφόρων μέσων διακανονισμού των διαφορών που ενδεχομένως θα προκύψουν.

Σύμφωνα με το άρθρο 36 §1 ΚατΔΔ, η διμερής ή πολυμερής σύμβαση, από την οποία αντλεί το Δικαστήριο τη δικαιοδοσία του, αρκεί να είναι σε ισχύ κατά τον χρόνο της κάταρξης της δίκης. Αν συνεπώς παύσει για οποιοδήποτε λόγο η ισχύς της σύμβασης πριν το πέρας της δίκης, δεν αναιρείται η δικαιοδοσία του Δικαστηρίου στη δεδομένη υπόθεση.

Πρέπει, ακόμη, να σημειωθεί ότι η ερμηνεία ρητρών δικαιοδοσίας που προβλέπονται σε διεθνή συνθήκη μπορεί να παρουσιάσει στην πράξη πολλές δυσχέρειες. Το Δικαστήριο σε αυτή την περίπτωση ερευνά διεξοδικά τη διαιτητική ρήτρα, όπως στο ζήτημα της ερμηνείας του άρθρου IX της Σύμβασης Γενοκτονίας του 1948, όσον αφορά στη διεθνή ευθύνη των κρατών.

Βάσει μίας διμερούς συνθήκης ένα κράτος μπορεί να δεσμευτεί είτε ως προς διαφορές που θα προκύψουν σε ευρύτερους τομείς είτε κατά τρόπο περιορισμένο και σε σχέση με μικρότερης κλίμακας αντικείμενο, όπως η περίπτωση της γαλλοελβετικής σύμβασης για το αεροδρόμιο της Bale-Mulhouse (1949).

Αποτίμηση της συνεισφοράς του Διεθνούς Δικαστηρίου ως μεθόδου ειρηνικής διευθέτησης των διαφορών μεταξύ των κρατών

Είναι γεγονός ότι η δικαιοδοσία του Διεθνούς Δικαστηρίου στις περιπτώσεις διατάραξης της διεθνούς ευταξίας παραμένει σε μεγάλο βαθμό προαιρετική. Από τον σχετικά μικρό αριθμό των υποθέσεων που έχουν εκδικαστεί κατά τη μακρόχρονη λειτουργία του προκύπτει ότι υπάρχει η γενική τάση των κρατών να μην καταφεύγουν στη δικαστική μέθοδο διακανονισμού για την επίλυση των μεταξύ τους διαφορών.

Η επιλογή της προσφυγής ή μη ενός κράτους στο Διεθνές Δικαστήριο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως πολιτική πράξη, καθώς υπεισέρχονται σε αυτήν και εξωνομικοί παράγοντες, όπως η εξυπηρέτηση του εθνικού συμφέροντος. Συνήθως στην ίδια διαφορά

συνυπάρχουν νομικές και πολιτικές πτυχές και θα μπορούσε να θεωρηθεί ακραία η άποψη, σύμφωνα με την οποία υφίσταται μία απόλυτη διχοτόμηση του νομικού από το πολιτικό πεδίο. Εξάλλου, δεν έχει προταθεί από την επιστήμη ένα πειστικό θεωρητικό κριτήριο για τη διάκριση μίας πολιτικής από μία νομική πράξη που ανάγεται στο χώρο του δημοσίου διεθνούς δικαίου.

Είναι αδιαμφισβήτητο ότι μόνο η μειοψηφία των κρατών-μελών του ΟΗΕ έχει προσχωρήσει στη ρήτρα υποχρεωτικής δικαιοδοσίας του άρθρου 36 § 2 ΚατΔΔ. Επιπρόσθετα, η πρακτική αξία της προσχώρησης έχει αμβλυνθεί από το γεγονός ότι τα περισσότερα από αυτά τα κράτη διατύπωσαν επιφυλάξεις κατά την προσχώρησή τους, όπως η ρήτρα με την οποία επιφυλάσσεται στο κράτος ο χαρακτηρισμός μίας υπόθεσης ως υπαγόμενης στην εθνική δικαιοδοσία και συνεπώς μη δυνάμενης να αχθεί ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου. Αξίζει, ακόμη, να αναφερθεί ότι η διάταξη του άρθρου 36 § 2 ΚατΔΔ είναι ελαστική και επιτρέπει κάθε είδους επιφύλαξη που δεν αντιτίθεται στο ΚατΔΔ.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι η επίκληση και η αποτελεσματικότητα των εν λόγω συμβάσεων είναι περιορισμένη, διότι τα συμβαλλόμενα κράτη σε πολυμερείς συνθήκες -που το περιεχόμενό τους είναι δεκτικό επιφυλάξεων- θέτουν γενικές επιφυλάξεις, οι οποίες όμως σε κάθε περίπτωση πρέπει να μην αναιρούν τη συνθήκη και να γίνονται αποδεκτές από τα υπόλοιπα συμβαλλόμενα μέρη. Δε θα πρέπει ακόμη να παραβλεφθεί ότι στις πολυμερείς διεθνείς συνθήκες περιορισμένα απαντάται η ρήτρα υποχρεωτικής δικαιοδοσίας, ενώ οι περισσότερες από τις διμερείς συνθήκες που περιέχουν την εν λόγω ρήτρα είναι σύμφωνα φιλίας και συνεπώς η σημασία της είναι περισσότερο θεωρητική.

Βιβλιογραφία

Βαρουξάκης, Σ. 1980, *Διεθνείς Οργανισμοί*, τόμος Α΄, Παπαζήσης, Αθήνα.

Δούση Ε. 1998, *Το έννομο συμφέρον στη νομολογία του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης, Κλασικές εφαρμογές και νέες τάσεις*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα - Κομοτηνή.

Δίπλα, Χ.-Δούση, Ε. 1980-2000, *Το Διεθνές Δικαστήριο των Ηνωμένων Εθνών*, τόμος Β΄, Σύνοψη νομολογίας, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 2001

Κρίσπης, Η. 1959, *Το διεθνές δικαστήριον του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών*, Σάκκουλας, Αθήνα.

Κωνσταντόπουλου Δ. 1997, *Δημόσιον διεθνές δίκαιον*, τόμος ΙΙΙ, Εφαρμογή γενικού και ειδικού διεθνούς δικαίου, Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη.

Περράκης, Σ. 2001, *Το Διεθνές Δικαστήριο των Ηνωμένων Εθνών, Ανιχνεύσεις μίας δικαιοδοτικής διαδρομής στην ειρηνική επίλυση των διεθνών διαφορών*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.

Ρούκουνας, Ε. 2004, *Διεθνές Δίκαιο Ι*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.

Ρούκουνας, Ε. 1983, *Διεθνές Δίκαιο ΙΙΙ*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.

ARCHIVE ISSN 2654-2366 EBE/NLG